

Судова експертиза у практиці Європейського суду з прав людини

Олексій Стовба

доктор юридичних наук, головний науковий співробітник, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8154-8929>, e-mail: stovba@mail.com

Майбутній вступ України до Євросоюзу потребує проведення низки реформ у всіх галузях державного та суспільного життя. Як відомо, європейські стандарти захисту прав і свобод людини передбачені насамперед Європейською конвенцією про захист прав і основоположних свобод людини від 04.11.1950 р., ратифікованою Україною 17.07.1997 р. Саме тому постає питання уніфікації національного законодавства із правовим масивом норм Євросоюзу. Поміж зазначених питань особливо важливою є проблема забезпечення права людини на чесне судочинство, яке передбачено ст. 6 цієї Конвенції та складником якого є право на призначення об'єктивної та незалежної судової експертизи. Отже, необхідно більш чітко окреслити механізм звернення до Європейського суду з прав людини осіб, які вважають, що їхні права порушено рішеннями слідчого судді про призначення експертизи.

Ключові слова: *судова експертиза; право на чесну судову процедуру; слідчий суддя; кримінальне провадження; права та свободи людини.*

Forensic Expertise in the Judicial Practice of European Court of Human Rights

Oleksiy Stovba

Ukraine's upcoming accession to the EU requires a number of reforms in all areas of state and public life. As is well known European standards for the protection of human rights and freedoms are established primarily by the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 04.11.1950, which was ratified by Ukraine on 17.07.1997. Criminal procedural law cannot stay away from this trend. The first step in this direction was the adoption of the Criminal Procedure Code of Ukraine in 2012. At the same time, some of its provisions and the practice of their application are also not perfect and require recourse to the norms and institutions of European law. Among these issues, the problem of ensuring the human right to liberty and security of person, as provided for in Article 6 of the ECHR, is particularly important.

Keywords: *forensic expertise; right to fair trial; investigating judge; criminal proceedings; human rights and freedoms.*

Майбутній вступ України до Європейського Союзу (далі — ЄС) потребує проведення низки реформ у всіх галузях державного та суспільного життя. Не є винятком і правова сфера. Як відомо, європейські стандарти захисту прав і свобод людини встановлені насамперед Європейською конвенцією про захист прав і основоположних свобод людини від 04.11.1950 р., ратифікованою Україною 17.07.1997 р. (далі — ЄКПЛ) [1]. Саме тому постає гостре й нагальне питання уніфікації національного законодавства із правовим масивом норм ЄС. Остеронь цієї тенденції не може залишатися і кримінальне процесуальне право. Першим кроком на цьому шляху стало прийняття у 2012 р. Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК України) [2]. Водночас деякі його положення

та практика їх застосування також не є ідеальними і потребують звернення до норм та інституцій європейського права.

Поміж зазначених питань особливо важливою є проблема забезпечення права людини на чесне судочинство, яке передбачено ст. 6 ЄКПЛ і складником якого є право на призначення об'єктивної та неупередженої судової експертизи. Хоча гарантування цього права під час кримінального провадження є логічним і невід'ємним від самої суті кримінального процесу, призначення та проведення відповідних експертних заходів у межах кримінального провадження має відбуватися не тільки відповідно до норм національного законодавства, а й до вимог і стандартів, обумовлених ЄКПЛ. Це передбачає як обґрунтованість підстав проведення експертизи

(ст. 242 КПК України), так і порядок залучення експерта (ст. 243 КПК України), а також розгляд слідчим суддею (судом) відповідних клопотань (ст. 244 КПК України) [1; 2].

Як відомо, вирішення зазначених питань КПК України покладає на слідчого суддю. Водночас рішення судді не є запорукою дотримання належної правової процедури, а тому законодавством гарантовано можливість подання зацікавленою особою відповідної заяви до Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ). Тож необхідно більш чітко окреслити механізм звернення до ЄСПЛ осіб, які вважають, що їхні права порушено рішеннями слідчого судді. Практичне значення подібних наукових розвідок полягатиме у з'ясуванні того, на які особливості національної судової практики слід звернути увагу для її уніфікації та зменшення кількості порушень з боку держави тих зобов'язань, які Україна взяла на себе шляхом ратифікації ЄКПЛ.

Важливі аспекти охорони прав і свобод людини під час досудового розслідування, зокрема, завдяки кримінально-процесуальній діяльності слідчого судді, висвітлено у працях українських учених Ю. Грошевого, М. Даньшина, Я. Зейкана, В. Маляренка, В. Нора, Ю. Скрипіної, В. Тертишника, С. Шаренко, О. Шило. Однак цілісного осмислення проблеми захисту права людини на чесне судочинство зокрема, шляхом оцінки рішень слідчого судді про проведення судової експертизи ЄСПЛ, до сьогодні не відбулося, тому це питання поки не систематизоване й розроблене не в повному обсязі.

Як свідчить практика ЄСПЛ, важливим складником права на чесну судову процедуру є процес доказування. Так само процес доказування передбачає, зокрема, звернення до фахівця або фахової установи з метою отримання висновку експерта. Отже, сама процедура судової експертизи, тобто призначення експерта, проведення експертного дослідження, користування результатами такого дослідження як доказом у суді є складником згаданого вище права на чесну судову процедуру, передбаченого ч. 1 ст. 6 ЄКПЛ. Саме тому недотримання справедливого (чесного) порядку призначення експертизи

або її проведення може стати підставою для визнання ЄСПЛ порушення права на чесне судочинство.

Так, як зазначено у рішенні ЄСПЛ у справі *Tabak v. Croatia*, «ЄСПЛ повторює, що пункт 1 статті 6 Конвенції гарантує право на справедливий розгляд справи незалежним і неупередженим судом і чітко не вимагає, щоб експерт, заслуханий цим самим судом, відповідав таким самим вимогам» (див. *Sara Lind Eggertsdóttir v. Iceland*, no. 31930/04, § 47, 5 липня 2007 року, та *Letinčić v. Croatia*, no. 7183/11, § 51, 3 травня 2016 року) [3]. Однак висновок експерта, якого призначив компетентний суд для з'ясування питань, що виникають у справі, імовірно, матиме суттєве значення для оцінки цим судом відповідних питань. Вимога незалежності є особливо важливою під час отримання медичних висновків від експертів, які повинні мати формальну та фактичну незалежність від осіб, причетних до подій (див. *Bajić v. Croatia*, no. 41108/10, § 95, 13 листопада 2012 року) [3].

У своїй практиці ЄСПЛ визнавав, що відсутність неупередженості призначеного судом експерта за певних обставин може призвести до порушення принципу рівності сторін, невід'ємного від поняття справедливого суду (див. *Bönisch v. Austria*, 6 травня 1985 року, § 30–35, *Series A* no. 92, і *Brandstetter v. Austria*, 28 серпня 1991 року, § 33, *Series A* no. 211). Зокрема, варто враховувати такі чинники, як процесуальну позицію / статус експерта та його роль у відповідному провадженні (див. *Sara Lind Eggertsdóttir*, цит. вище, § 47, і *Letinčić*, цит. вище, § 51; п. 60 рішення).

У цій справі національні суди мали з'ясувати, чи компанія-відповідач зобов'язана відшкодувати збитки заявникові внаслідок травми, якої він зазнав у результаті ДТП (п. 61 рішення). Ураховуючи обставини цієї справи, ЄСПЛ погодився з тим, що висновок експертки відіграв вирішальну роль в оцінюванні значної частини позову заявника, зокрема, щодо втраченого заробітку за період із 26.08.1995 р. до його виходу на пенсію в січні 1999 року. ЄСПЛ відзначає, що в 1995 році експертка працювала медичним експертом у генеральній дирек-

ції компанії-відповідача. На момент подання свого висновку у справі заявника (2006 рік і лютий 2007 року) вона була головою правління дочірнього підприємства компанії-відповідача (п. 65 рішення). Отже, ураховуючи предмет національного провадження, роль висновку експертки у цьому провадженні та її керівну посаду в компанії-відповідаці та її дочірньому підприємстві, ЄСПЛ зазначає, що неупередженість експертки могла бути (або принаймні здаватися) такою, що спричиняє сумніви, і що побоювання заявника щодо цього можна вважати розумними й об'єктивно виправданими (порівняйте з рішенням у справі *Sara Lind Eggertsdóttir*, цит. вище, § 51 і 53; п. 66 рішення) [3]. ЄСПЛ підкреслює, що мова йде не про зміст висновку експертки або питання про те, чи справді зниження працездатності заявника після 26.08.1995 р. пов'язане з ДТП, а чи дійсно експертку в цивільному судочинстві могли вважати об'єктивно неупередженою. У таких ситуаціях на карту поставлено довіру суспільства до судової системи, де видимість має важливе значення (див. *Vajić*, цит. вище, § 102; п. 68 рішення) [3].

Отже, слід констатувати, що право на участь у призначенні судової експертизи є складником права на чесне судочинство, передбачене ст. 6 ЄКПЛ, а порушення цього права є підставою для звернення із заявою до ЄСПЛ.

Перелік джерел посилання

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 р. (зі змін та допов.) ; ратифік. Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР ; чинна для України з 11.09.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 18.04.2026).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 18.04.2026).
3. Case of *Tabak v. Croatia* (Application no. 24315/13). 13 Jan 2022. Final 09/05/2022 / European Court of Human Rights : web. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-214792%22%5D%7D> (дата звернення: 18.04.2026).